

K U L T U R N I P R E G L E D

Slovenske mitološke starine

(Sledovi poganstva med Slovenci.)

olje močno pocenilo — blagodejen vpliv hrvaške samouprave, a prav tako seveda tudi sposobnejšega in dejavnijšega vodstva. Pri nas pa se o pocenitvi niti olja niti moke prav nič ne sliši, in če bi tudi na kakšne načine prišlo do nje, tedaj kakor zmeraj gotovo šele potem, ko bodo naši ljudje že šteli težke milijone proizvajalcev na jugu in ko bo spet za milijone odkodovano naše narodno gospodarstvo.

Te dneve so spet govorili razni ljudje in listi, ki si delajo strankarsko reklamo, kakor da bi se Slovenci po zaslugi različnih nad vse sposobnih vodičev le po nekakšnem približevali svoji samoupravi. Pa je ravno narobe res, vsak hip lahko bremo, da se je osnovala v Belgradu kakšna nova centralna naprava. Tako smo dobili z decembrom centralo za kurivo, v Belgradu seveda. Decembar še ni pri kraju, pa imamo že težave s kurivom, kajti samo z dovoljenjem centrale v Belgradu se smejo prevažati drva in premog v Ljubljani. To centralo morajo namreč naši ljudje šele prositi za dovoljenje, da smejo prevažati drva. In kedaj je še kaka centrala v Belgradu hitro delala! Zato seveda naši trgovci dovoljenja ali sploh ne dobe, ali pa mnogo prepozno, tako da zamujajo čas. Da pa je čas za nabavo kuriva najbolj dragocen takrat, kadar je najbolj mraz, ne pa morebiti o sv. Jakobu, to ve ves svet, razen morebiti kakšne naše centrale.

Sicer pa prava reč — glavno je, da imamo vodiče, ki bodo že poskrbeli, da ostane pri starem.

Kaj pišejo listi

„Novi red“

Angleško stališče glede novega reda v Evropi, kakor ga napovedujejo sile osv, označuje angleški dnevnik »Manchester Guardian« takole:

Anglija je hotela zmeraj, da bi živeli evropski narodi svobodno, tako kakor žive Britanci sami. Nikoli ni nameravala, da bi svoja politična načela vsiljevala drugim narodom.

Danes pa je Anglija zainteresirana v vprašanju evropske prihodnosti, ker ji želi dati pečat demokracije in svobode, in sicer ne le glede na samo sebe, ampak tudi v korist vseh ostalih evropskih narodov. V nasprotju z govorjenjem o obnovi Evrope, kakršno namerava Hitler, se bomo lotili mi dela s pomočjo določenega načrta, ki bo obravnaval Evropo kot celino.

Glede na neki govor angleškega parlamentarca Bevina pa piše »Manchester Guardian«:

Bevin je stvari zelo ustregel, ko je pogumno povedal, da naši mirovni cilji niso negativni in da se moramo v naši notranji in zunanji politiki držati načel, ki jih je označil Churchill z besedami »mali človek napreje!« Po Bevinovih besedah smo se odločili, ustvariti nov gospodarski red. Nikoli ne bomo dali, da bi bila kjer koli brezposelnost ali lakota. Ne bomo tr-

sebnih vrstah spomnim prvega slovenskega poveljnika takratne Radgone, nadporočnika Benedikta Zeilhoferja.

Rojen dne 7. maja 1891. v Poljčanah kot sin znane učiteljske družine Josipa in Ivane Zeilhofer je svoja deška leta preživel pod našim zelenim Bočem. Studiral je v Mariboru ter se je kakor njegovi bratje posvetil vzgoji mladine. Kot učitelj je poučeval v raznih krajih na slovenskem štajerskem. Svetovna vojna ga je potegnila v svoj vrtinec, kjer je dosegel stopnjo nadporočnika ter se je posebno pri planinskih četah na laškem bojišču večkrat izredno odlikoval.

Ob prevratu je bil med prvimi, ki so se v Mariboru pridružili generalu Maistru in ni čuda, da je Maister v takratnem komaj 28 letnem zelo resnem mladeniču na prvi pogled spoznal moža, ki mu lahko zaupa in prepusti eno svojih najbolj nevarnih ter veliko samostojnosti zahtevajočih nalog, t. j. zasedbo železnice Spilje—Radgona, ter mesta in okraja Radgone. Kako odlično je Zeilhofer to svojo nalogo rešil in kako zgledno so bili po njegovih zaslugah odbiti sovražni napadi ter končani radgonski boji, je bralcem že znano. Vsemu že povedanemu bi dodal le to, da je Zeilhoferjeva neutrudna delavnost, pridnost, poštenost, stalna skrb in briga za vse njegove vojake, za povzdigo njihovega duha in domoljubna vzgoja, najlepši red ter pravična in stroga disciplina v zvezi z ostalimi dobrimi in lepimi vojaškovo-zvojnimi lastnostmi, ki so ob izbruhu bojev krasile radgonsko posadko, bile devet tednov dolgo Zeilhoferjevo mučno in nepoplačljivo delo. Vso to veliko delo je

Zgodovinar dr. Josip Mal je priobčil pod zgorejšim naslovom v 1.—4. zvezku »Glasnika muzejskega društva za Slovenijo« iz leta 1940. obširno obravnavo, ki ima pomen ne le za zgodovinarja, ampak za vse slovenske kulturne delavce. Zato se nam zdi potrebno, da je omenimo in na kratko podamo vsaj nekaj dognanj dr. Mala iz slovenske mitologije, ki je še precej nepreiskano polje. Dr. Mal se opira na slovensko, rusko, nemško, srbsko in drugo knjištvo ter na lastne izsledke, ki jih je našel med ljudstvom. Išče sestavine bajeslovja starih Slovencev v starih ljudskih navadah, običajih in obredih ter ugotavlja, da je nujno potrebno zbiranje tega narodnega blaga, ki je dostikrat ohranjeno samo še v drobtincah, ker je izza terezijanskih in jožefinskih časov zaradi nasprotovanja »presvetlenih« oblasti premnogo starih koledniških, svatovskih, pogrebnih in drugih običajev ali popolnoma prenehalo ali pa so hudo obledeli. Edino slovenska čena je te »bajbeverne« ostanke po živem izročilu ohranjela iz roda v rod ter deloma ohranila stare navade, običaje in obrede, ki so še sledovi poganstva med Slovenci. In to vključuje temu, da je moški svet le prerad gledal zviška in s posmehom na to »bajbeverstvo«. Bajeslovno gradivo — pravi dr. Mal — je tisto, na podlagi česar je mogoče v zvezi z redkimi zapisanimi podatki in s primerjavo s stanjem in razmerami vzhodnoslovenskega kulturnega kroga, za katerega teko bogatejši viri, brez nekritičnega posploševanja in brez kakšnega divjega etimologiziranja ustvariti sliko verskega in duhovnega življenja starih Slovencev. Dostlej so dostikrat zgodovinarji — tudi med sloven-

peli nobenih predprav in naša glavna naloga bo, da ustvarimo nov način mišljenja. Povojni svet se mora ustanoviti na popolnoma drugem redu, kjer ne bo predprav. S takim duhom ne bo prežela po vojni samo Anglija, ta duh mora zajeti ves svet, vse stanove, posebno pa tiste, ki proizvajajo. Pri tem delu bo morala po vojni sodelovati tudi Amerika.

Mirovni cilji Velike Britanije

Pod vplivom nemško-italijanske propagande za nov red v Evropi so začeli tudi angleški listi obravnavati vprašanje bodoče ureditve sveta. Tako piše »Times«, ki dejansko zmeraj izraža nekakšno angleško uradno mnenje:

Vojaške zveze v stari obliki so se pokazale prav tako zastarele kakor nauk o kolektivni varnosti, ki so ga pridigali v Ženevi dolga leta zastonj. Papirnat zaveze se prikazujejo pod

opravi Zeilhofer s podporo svojih poveljnikov vodov. Obnova discipline — kar gre, kakor znano, edino z vajami in strogostjo — zraven pa okupacijska in obmejna služba in to z moštvo vseh svetovnih nazorov in mišljenj, ki so prišli iz vseh delov sveta, je Zeilhoferju imenitno uspela.

Organizacija obmejne, rekel bi lahko tudi frontne službe, je Zeilhoferju uspela tako, kakor se mu je posrečilo izuriti in pripraviti svojo posadko za boje. Tako je na primer ves njegov obmejni rajon, ki smo ga z orožjem držali, bil na naši in nasprotni strani stalno opazovan in agitatorično obdelovan. V mislih imam nalašč izbrane poizvedovalce in agitatorje, ki so na obeh straneh med obmejnimi prebivalstvom širili razpoloženje za Slovenijo in Jugoslavijo, pazili, zasledovali in pobijali nemško-avstrijsko protiajitacijo ter opazovali gibanje nasprotnikovih vojaških oddelkov.

Zeilhofer je, ko je bila uspešno končana bitka v Radgoni, kjer je sam prelil kri za domovino, užival veliko zaupanje svojih vojakov in predpostavljanih. Zavest, da so njegove skrbi, brige in delo mnogo pripomogle k uspešnemu izidu bojev, je pridrila v glavo slehernega. Ko se je vrnil kot rekonvalescent iz Slatine-Radencev v Radgona na dan 13. februarja l. 1919., se je pokazalo, kako zna pravilno vzgojeno vojaštvo svojega poveljnika, ki je v bojih na srečo rešil svojo glavo, upoštevati, ceniti in ljubiti. Cela posadka se je takrat postavila blizu murskega mostu z zastavo in cvetjem, da ga slavnostno sprejme. Ko se je pripeljal z vozom, še ves slaboten, čez Muro, so voz ustavili, trobentači so zatro-

skimi se je to dogodilo — posploševali kakšen izjemen primer ter so zaznamovali kot manjvreden ves narod, ki da mu ni bilo nikoli usojeno kaj drugega, kot da je slepo služil vsakomur kot gospodarju in se je pokazala celo med zgodovinarji trditve, da je v davnih časih mogel mirno med našim ljudstvom uganjati spolnost sleherni nasilni klativitez. Naši zgodovinarji so začeli dvomiti, da bi stari Slovenci sploh imeli kakšne višje predstave o duhovnem in tvarnem svetu. Mitološka bitja so pripoznavali večjim narodom, za Slovence pa bi bilo to le nedovoljena aplikacija staroruskih razmer.

Raziskavanja dr. Mala so pa precej odgrnila zaveso staroslovenskega bogatega duhovnega življenja, ki je zrastle seveda iz praslavskih korenin in je dobilo pozneje lastno podobo.

Dvoeverstvo je bilo tudi med Slovenci živo še dolgo po tem, ko so Slovenci sprejeli krščanstvo tako, da stari Slovenci, vključno temu, da so bili na zunaj kristjani, niso mogli pozabiti svojih starih domačih poganskih bogov, starih domačih poganskih navad in vere v razne domače, hišne, poljske, gozdne in vodne duhove, v Vile in Rojenice, ki so spremljale človeka od rojstva do smrti, pa tudi ne vere v čarovništvo in »zagovore«, ki so ukazovali ognju, vodi in vetrovom, prinašali plodnost, bolezen in zdravje in so besedilo teh zagovorov zaupali šele na smrtni postelji svojemu nasledniku. Stara poganska naziranja so le povrh prebeljena živela še naprej, tako da še v 12. in 13. stoletju veliko odraslih Slovencev ni bilo krščenih. Oglejski patriarh Bertold je l. 1228. poročal, da ljudstvo posnema poganske nava-

pogoj novodobne vojne kot brezsmiselne, razen če že vnaprej določajo »stavo« vojaških sil, ter da skupna strategija opredeljuje take vojaške zavezništvo. Pogoj pa ostane zmeraj, da se ujemajo države, ki so se med seboj zavezale, v lojalnosti in svetovnem naziranju. Stavba britanske zveze utegne sicer prikazati rešitev vprašanja, kajti ta stavba je združljiva z bistvenim vprašanjem velenjenih držav in izključuje podreditve enega udeleženca diktatu drugega. Nujna naloga je, najti rešitev, ki je prilagojena potrebam medsebojno se spoštujočega občestva. Prav zaradi tega ne sme biti zložitve sil Anglije z njenimi evropskimi zaveznicami izključno zadeva vojaške potrebe. Gospodarski razvoj, ki je povzročil revolucionarne spremembe v vojskovanju, je treba upoštevati, in načrtno sodelovanje, porojeno v stiski vojne, ne sme v miru spet zginiti. Anglija ima dolžnost, da položi vklado za nov gospodarski red v sodelovanju z malimi državami, s katerimi jo veže toliko vezi in simpatij. Nov gospodarski red mora upoštevati koristi vseh držav, in vse se mora zgoditi, da se obrt in poljedelstvo lahko skupno razvijata in uspevata.

bili »Pozor«, poročnik Hercog je stotniji poveljval »Pozdrav« in ko se je voz približal, so štirje vojaki vodili konje. S prepevanjem domoljubnih pesmi in »živijo Zeilhofer« klici se je nato stotnija pridružila vozu in je slavnostno spremila svojega prvega radgonskega slovenskega poveljnika, ranjenca in junaka, do Pistorjeve vojašnice. Ta dogodek omenjam, ker je dokaz, kako elitna četa je bila takratna Zeilhoferjeva radgonska posadka, sestojča iz samih slovenskih prostovoljcev, in ker naj bo za zgled našim prihodnjim pokolenjem. Še danes, če tudi po več ko 22 letih, kjer koli srečam tovariše iz Radgone, me z velikim spoštovanjem povprašujejo po svojem nekdanjem poveljniku. Kakor vidim, bodo ostali vse svoje življenje ponosni, da so bili vojaki in zmagoviti bojevniki radgonske Zeilhoferjeve posadke v letu 1918/19.

Priznanja udeležencem radgonske bitke.

Kdor je v letih po svetovni vojni zasledoval, kako se je večina držav svojim služnim bojnikom in legionarjem oddolžila za vse, kar so v bojih svoji domovini s požrtvovalnostjo in hrabrostjo koristili, se ne bo čudil, da se je tudi takratna mala 48 odstotno socialistično, torej politično protivojaško usmerjena republika Nemška Avstrija — država brez vsake vojaške obveznosti — znala svojim legionarjem, ki so se bojevali zoper nas za Radgono itd., prav lepo, ne samo s častmi, temveč tudi stvarno obdolžiti. Zagotovila jim je dosmrtno rente in denarne nagrade; dala jim je prednost pri sprejemanju in napredovanju v državni službi, kjer so iz-

de, in je dal, da to prepreči, sezidati cerkev v Črnomlju. Kobaridci na Goriškem so še sto let pozneje po božje častili drevo in studenec. Ljubljanski škof Tomaž Hren je v pridigi 25. aprila l. 1607. nastopil zoper češčenje poganskih božtev Lade, Plejna in Poberina, in škof Slomšek je še sredi 19. stoletja moral nastopiti zoper novo ljudsko božjo pot k neki smreki pri Vitanju. Ko so pastirji prvič gnali spomladaj živino na pašo, so kleče molili pod gabrom, da bi jim »sveti Velko« (slovanski bog Veles) ohranil živino zdravo.

Vse to so dokazi, ki jih navaja dr. Mal, kako močna je bila mitologija starih Slovencev. Kakor drugi Slovani so častili tudi stari Slovenci prikazni v naravi kot poljedelci. Nadnaravna bitja so jim oživljala dom, polje in gozd in jih varovala pred nesrečami. Osnova slovenskega in tudi slovenskega bajeslovja je bog ognja in zanjim sonca. Krščanstvo je pustilo vero v svetost ognja, ki ga n. pr. na velikonočno soboto cerkev blagoslavlja; namesto poganskega ognika je postavilo sv. Elijo. Bog ognja se je prav kmalu združil s sončnim božtvom. Stari Slovenci so zažigali kresove ob dnevih, ko je stalo sonce najvišje. Ljudska pripovedka pripoveduje, da je bil martinček, ki se tako rad sonči, nekaj človek, ker je pa sonce molil, ga je Bog izpremenil v žival. V Podjuni in v Rožu je navada, ki se je ohranila še iz poganskih časov, da gredo kmetje o veliki noči, ko sonce prebujna naravo, ob sončnem vzhodu na polja, kjer opravljajo molitve, obrnjeni proti vzhodu k soncu. Da so bili bližje sončnemu božtvu, so se zbirali stari Slovenci k obrednim slovesnostim najrajši na višavah, kjer so bila njihova naravna svetišča. Dr. Mal pravi, da so zaradi starega izročila tudi v dobi krščanstva Slovenci postavili nešteto cerkvic in kapel na vrhovih gora, kakor jih med našimi sosedi nikjer ni najti. Ker je bil petelin daritvena žival sončnemu božtvu in je bilo sončno božstvo tudi varuh zakonske zveze in rodovitnosti, nosi še sedaj nevesta ob Zilji na Koroškem na enem roglju vil svečo, na drugem pa petelina. Na slemenih streh postavljajo še danes podobo petelina. Poganske predstave o moči ognja je preneslo krščanstvo na sveče, ki jih na svečnico blagoslavljuje za hišnega gospodarja kot nekdanjega verskega predstojnika družine. Na čaščenje sonca spominjajo še danes premnoge ženitovanjske navade. Da so že stari Slovenci praznovali Božič že v poganskih časih, dokazuje navada, da so o Božiču pogasili na ognjišču ogenj in prižgali nov živ ogenj, ki daje novo rast in plodnost, ker se o Božiču sončna luč prerodi. V velikovškem okraju so še v sredi 19. stoletja kurili božične kresove. V celovski kotlini

redno hitro napredovali do najvišjih stopenj itd. Najbolj zaslužnim je pa povrh kupila in podarila cele hiše in druge tvarne vrednosti, da ne govorim o postavitvi raznih spomenikov itd.

Kakšno priznanje so pa pri nas dosegli tisti, ki so v Radgoni iz idealizma in ljubezni do domovine postavljali svoja mlada življenja na kocke, ve najbolje vsak radgonski borec sam. Poveljnik zmagovite obrambe Radgone, ki je pozneje postal aktivni častnik in še danes služi, je doslej, torej po več kakor dvaindvajsetih letih, napredoval za eno celo stopnjo. Iz takratnega nadporočnika je v tem času postal stotnik, tako da je ta stari in zaslužni borec iz osvobodilnih bojev po stopnji tovariš ali pa celo nižji od mladeničev, ki bi jim ne le samo po izkustvih, temveč tudi po letih že lahko bil oče. Kar mene zadene lahko povem, da sem nekaj let po radgonskih bojih bil prisiljen, vojaški poklic pustiti, ker me niso marali, in si iskati eksistenco v tujini, čez oceane, na drugih kontinentih. Ker sem skrivaj iskal službe — prestopek, ki bi se bil lahko z disciplinarnim ukorom končal — mi je bila natvezena vohunska afera, kost, na kateri je naše, za njim pa svetovno časopisje, s častno izjemo mariborskih listov, ki so me pod vplivom mojega pokojnega brata, takrat komaj 22 letnega mestnega občinskega svetnika in ravnatelja tiskarne, Josipa Oslaka branili in pomilovali, glodalo ter na ta način pomagalo mene tiščati in porivati na »goro Kalvarijo«, po kateri ravno zaradi tega še danes do neke mere prav težko nosim svoj življenjski križ.

(Dalje prihodnjič.)

kurijo kres na predvečer sv. Jurija, plešejo okoli ognja in kotalijo po hribu navzdol žareče plošče, ki so bile nekdanj Slovencem prisposoda sonca. Velikonočni kolači merijo po svoji obliki na sonce. Na Belokranjskem prepevajo o kresu pesmi o siroti-kresnici, ki jo zasnuje sončni sin iz devete dežele. Slovenci so imenovali sončnega boga poletne rodovitnosti Kresnik in med ljudstvom je bila vera, da ima vsak kraj ali dežela svojega varuha, Kresnika. Namesto Jarila, poganskega boga spomladanskega sončnega prerodenja in rodovitnosti, je stopil pri Rusih in pri Slovencih v času krščanstva sv. Jurij. Bog označuje prvotno bogastvo, ne boštvo, ubog je pojem revščine. Dr. Mal popravlja Brücknerja, ki misli, da je Triglav čisto novo troglavo boštvo, in ugotavlja, da so tudi Srbi že poznali boga Triglava in da je naš gorski velikan Triglav v zvezi z čaščenjem boga Triglava. Bog Perun se skriva v sovetskem hudem vzkliku: »Para te vzemi, da bi te Para, šmentana Para itd. Pač pa zavrača dr. Mal Brücknerja, ki misli, da spominja gorenjsko Velesovo na boga Velesa, varuha živine, čred in pastirjev. Spomin na boginjo Mokušo je ohranjen v slovenski pripovedi o mogočni čarovnici Mokoški, ki je bila nekdanj ajdovska kraljica. Hišnega boga Domovoja imenujeje Slovenci dedeka. O Rojenicah pripovedujejo, da je Bog že z Adamom in Evo postavil na svet tudi tri Rojenice, ki naj bi sodile o vsem človekovem dejanju in nehanju. Gospodar žitnega polja je bil Polevoj ali žitni ded, škof Hren je nastopil zoper češčenje Plejna, najbrž Polevoja. Stari Slovani so imeli ne le gozd, ampak tudi posamezno drevo za bivališče boga. Pod drevesi so se vršile v poganskih časih poroke. Da bi odpravili češčenje dreves, so tudi na Slovenskem postavili ravno v gozdih vse polno kapelic in cerkvic. Tudi studenci so veljali starim Slovanom za bi-

vališče boštev, Vile pa so prebivale ob rekah. Slovenski Povodnji mož, ruski Vodnjakov, prebiva v rekah in jezerih. Vodna gladina je v božični in tudi kresni noči pokazala slovenskemu dekletu prihodnjega moža. Še nedavno je bila navada, da so dekleta darovala vodi kakšen denar z besedami: »Ljuba voda! Darujem ti od dna do dna, sem za moža že dosti godna!« Stari Slovenci so posebej imeli tudi razne praznike in se jim priporočali. Zato srečujemo imena sv. Nedelja, Torek pri Plešivcu, Podsreda, Podčetrtak, sv. Sobota itd. Na praznovanje sonca spominjajo različne obredne in bajeslovne posebnosti, n. pr. koledniški prazniki = božični prazniki, poprtniki (kar odgovarja ruskemu paprotniku), ki so obredna jed. Pogansko stravo nadaljujejo sedaj slovenske pogrebne sedmine. Magično moč so pripisovali Slovenci trikratnemu ponavljanju kakšnega dejanja. S tem trojnimi obkroževanjem naj bi nastal čarodejni ris (krog), ki varuje hudega tiste, ki so v njem. Od tod so razumljive ženitovanjske navade in je pojasnjen tudi trikratni obhod knežjega kamna pri ustoličenju koroškega vojvoda.

Dr. Mal sklepa svoj sestavek: »Slovenske mitološke starine« z željo, da bi bilo še v poslednji uri ugotovljeno in ohranjeno vse narodopisno blago, kolikor ga je še med preprostim, po posvečenih starih izročilih živečim ljudstvom, ker je to narodopisno blago važen vir za spoznavanje najstarejše narodove kulture posebno še za to, ker take navade pojasnjujejo razmere, o katerih vsi drugi viri molče. Pravilno poudarja, da te navade niso naša zaostalost in nazadnjaštvo ali pa naša rana in revščina, ampak so dragocena dediščina naše stare, samosvoje slovenske kulture, obledela slika ostankov miselnosti sklenjenega svetovnega nazora naših prednikov.

—o—a—

la laž. Da bi bil Prijatelj zapisal kmetu »razmeroma nagli povratek k redu« v dobro, je ponarejeno; P. je zapisal: »Sploh pa se mora reči, da se je slovenski kmet, od nekdanj že vajen pokorščine in poslušnosti, razmeroma naglo umiril in povrnil k redu«. Zakaj A. Javor ni dosledno sklepal, da mu je tudi pokorščino in poslušnost zapisal v dobro? »Zanimivost svoje vrste« ni Prijateljevo pojmovanje slovenske kmečke konservativnosti, marveč kako je to pojmovanje A. Javor zasakal: prvemu je kmet konservativen, starokopiten in za vse moderne ideje racionalnejšega obdelovanja zemlje... kaj malo dostopen; drugi pa je iz tega napravil filium ante patrem: konservativen je Prijatelju kmet zato, »ker je bil kaj malo dostopen...«!

Ali vam še ni dovolj, g. profesor? Zdi se, da ne, sicer bi ne bilo mogoče, da ste dali imprimatur za stavke, v katerih A. Javor dolži Prijatelja, da je slabo vzgajal akademsko mladino, pri čemer je »njegova odgovornost še toliko večja, kolikor gre za vzgojo bodočih vzgojiteljev.« Torej »njegova kri pride na nas in naše otroke! In za kaj jo vzgajal? »Govoriti ex cathedra o glavnih elementih narodnosti« v Prijateljevem smislu in razglabati Bleiweisov konservativizem za »tvorni« — se konec konce pravi vzgajati tudi sodobni slovenski inteligenčni naraščaj v duhu tradicionalne slovenske programske omejenosti in politikantstva. (Danes je mogoče tak duh dovesti celo v sklad — s »protektoratsko mentaliteto«.)

G. doktor, če prej niste prebrali in premislili teh podtkanj, jih preberite in premislite sedaj! Zatopite se samo za hip v Prijateljevo osebnost, primerjajte jo s krivično podobo A. Javora in potem se vprašajte, za kaj ste odgovorni!

Joka Zigon

Švicarski svobodnjak Georg Sidler

ki je živel v letih 1782.—1861., se je proslavil posebno kot borec za švicarsko neodvisnost v napoleonskih vojnah. Bil je prav originalen, odkritosrčen in močan človek. Napoleonovemu zunanjemu ministru Talleyrandu je na primer stisnil roko tako močno, da je ta od bolečine zakričal in mu ostal zaradi tega vedno sovražen; avstrijskega poslanika, ki je v nekem zapnem pogovoru izrazil dvom v moč švicarske zvezne republike, pa je zagrabil za hlačni pas in ga z eno roko postavil na mizo. O tem značajnem in neupogljivem borecu za svobodo je izdala zdaj 292 strani obsegajočo knjigo švicarska založba Rotapfel. Biografijo je napisal dr. Welti, urednik »Neue Zürcher Zeitung«.

Jezikovni kotiček

O »zvršilnem sedanjiku«.

Kadar hočemo izraziti, da je kako dejanje izvršeno s tem, da ga izrečemo (v 1. osebi), rabijo n. pr. dr. Gregor Pečjak, Jos. Stritar, Števan Kūzmič, in večidel tudi Trubar³ sedanjik nedovršnega glagola; prav tako vsi drugi Slovani razen Lužiških Srbov. V dokaz tega naj navedem nekaj vzgledov: 1. II. Kor. 1,23 (Pečjak, Stritar:) kličem Boga za pričjo; (Kūzmič:) szvedoka Bogà zovém; (Trubar:) klizhem na Buga k ani pryzhi. — 2. Mat. 26,63 (P.) rotim te; (Str.) zaklinjam te; (K.) primarjam te; (Tr.) jest tebe saklinam. — 3. Rimlj. 3,31 (P.) postavo upostavljam; (S.) postavljamo; (K.) pravdo potrdjavamo; (Tr.) to postavo terdim. — 4. Jan. 20, 21 (S.) jaz pošiljam vas; (Fr.) jest vas poshilem (dialektična izgovarjava besede pošiljam) — [P. izjemoma: jaz vas pošiljem, K.: poslem.] — 5. II. Kor. 8,10 (P.) svēt dajem; (S.) dajem svēt; (K.) tanács vám dáyam; (Tr.) vom svetuiem. — 6. Luk. 2,10 (P., Str.) oznanjam vam veselje; (K.) nazvisešavam vám radost; (Tr.) osnanuiem vessellie. — 7. I. Kor. 12, 3 (P.) vam v vednosti dajem; (S.) vam dajem na znanje; (K.) na znánye vám dám (izjemoma dovršnik); (Tr.)

¹ »Sv. pismo novega zakona, 2. natis. Priredili dr. Fr. Jeršič, dr. Gr. Pečjak, dr. A. Snoj, I. del, Lj. 1937. II. del, Lj. 1939. (Besedilo je Pečjakovo.)

² »Sv. pismo starega in novega zakona. V Lj. Založila Britanska in inozemska svetopisemska družba. 1931. (Besedilo je Stritarjevo.)

³ Števan Kūzmič, »Nouvi zákon, 1771« u Halli Saxonskoj.

⁴ Pr. Trubar, »Ta prvi deil tiga Noviga Testamenta«, 1557; »Ta II. deil tiga N. T.«, 1577.

vom dajem nasnane. — 8. I. Kor. 15, 51 (P. dovršnik:) skrivnost vam povem; (S.) skrivnost vam govorim; (K.) szkrovnoszt vám povejm (izjemoma dovršnik); (Tr.) vom pravim eno skrivno rezh. — 9. Luk. 23, 46 (P. izjemoma dovršnik:) izročim svojo dušo; (S.) izročam duha svojega; (K.) poráčsam dūso mojo; (Tr.) poročam mui duh. — 10. Rimlj. 12, 3 (P.) naročam; (S., K., Tr.) pravim. — 11. Rimlj. 11, 13 (P., K.) pravim; (S., Tr.) govorim. — 12. Rimlj. 11, 1 in 11, 11 (S., K. in Tr.) pravim — toda P.: dovršnik vprašam. — V nekaterih primerih pa ima Trubar vendar dovršnik (kjer rabijo S., S. in K. ne dovršnik): 1. Apost. dela 20, 32 (Tr.) izročim, toda P.: prepuščam, S.: priporočam, K.: preporáčsam. — 2. Marko 9, 25 (Tr.) tebi sapoveim, toda P. velim, S. ukazujem, K. zapovejdam. — 3. Rimlj. 16, 1 Tr. porozhim, toda P., S. priporočam, K. poráčsam. — 4. I. Kor. 14, 18 sahalim muiga Boga, toda (P. hvala Bogu); S. zahvaljujem, K. hvalo dajem Bogu. — 5. I. Kor. 1, 14: Tr. sahalim, toda P., S. hvalim, K. hvalo dajem. — 6. Jan. 16, 7: Tr. risnizo poveim, toda P. govorim, S. pravim, K. velim. — 7. Rimlj. 16, 22: Tr. muio slushbo spoveim (t. j. pozdravim), toda P. S. pozdravljam vas, K. pozdravljam.

V vseh navedenih stavkih ima starocekvenoslovanski prevod nedovršnike, kakor zahteva logika. Po pravici piše I. Navratil: »Wie weit man sich verirren kann, beweisen insbesondere »prejmova« (slov. Japelj) und itd.« Te besede se nanašajo na Japeljev prevod stavka v Luk. ev. 23, 41. Tam piše Pečjak: »primerno temu, kar sva storila, prejemava« (namreč: kazen; tako pravi en hudodelec drugemu). Stritar: »prejemava po delih svojih, kar sva zaslužila«. Kūzmič: jemleva. Trub.: prijemleva — toda Japelj krivo: prejmeva, torej dovršnik. Kar je Navratilu »zabloda«, imenuje Miklošič »Verderbnis«, t. j. pokvaro (»Vergl. Syntax«, 1874, str. 777.) V. Bežek »pogresček« (v letnem poročilu novomeške gimn., 1889, str. 39.), dr. Jos. Mencej »zlorabo dovršnih glagolov (Archiv f. slav. Philol., I. XXVIII., str. 51.), R. Perušek »spake« (poroč. ljubljanske I. drž. gimn., 1910, str. 26).

Dosledno in brez izjem so uporabljali te »pogresčke, spake, pokvare, zablode« neki duhovniki, ki so prevajali po nalogu škofa Wolfa sv. pismo; delo je izhajalo na Wolfove stroške od l. 1856. do 1859. Rabo dovršnih glagolov v »zvršilnem« sedanjiku ali »efektivnem prezentu« (po Škrabcu) so zagovarjali Luka Pintar (1890 v Zvonu), dr. Avg. Musič (v »Archivu f. slav. Philol.«, 24. 1.), p. St. Škrabec (v 25. letniku istega strokovnega lista) in dr. A. Breznik (v svoji »Slov. slovnici«, 1. izd., 1916, § 275, 1, b; 2., 3. in 4. izd. (1921.-924 in 1934), § 255., 1, op. — Škrabec je uporabljal v dokazovanju sofizme, ki sta jih razkrila dr. Mencej in R. Perušek.

Slovenski pisatelji imajo izbiro med dvema slovniškima teorijama in praksama. Za prvo (rabo nedovršnikov v »zvršilnem« sedanjiku) govoré Stritar, Pečjak, Kūzmič, stara cerkv. slovanščina in vsi slovanski jeziki (razen lužiškega). Za drugo (rabo dovršnikov v »zvršilnem« sedanjiku) pa naš sedanji »razgovorni jezik«, jezikovna praksa Wolfovega »Sv. pisma« in — Prešernov verz (»Matiju Čopu«): »Vam izročim... pesem milo« (l. 1866. je Levstik napravil nedovršnik: »Izročam vam...«) Za prvo so boljši, močnejši razlogi.

Zdi se mi potrebno poudariti, da se rabi sedanjik dovršnih glagolov le v štirih pomenih ali funkcijah: 1. v pomenu prihodnjega dejanja: Kmalu odidem iz Ljubljane (= bom odšel).

2. v pomenu preteklega dejanja: Napoleon zbere vojsko, napade sovražnika ter ga premaga (= je zbral, napadel ter premagal);

3. v pomenu dejanja, ki se lahko vrši ob vsakem času. To velja posebno za pregovore in podobne reke: Kamor se drevo nagne, tja pade. Kogar zasačijo brez vzroga listka, mu naložijo globo;

4. v nikalnih vprašanjih z besedo »zakaj« na čelu: Zakaj mi ne odgovorite? Zakaj se ne oženiš?

Stavki v »zvršilnem sedanjiku« pa ne spadajo v nobeno izmed teh štirih vrst stavkov; zato je treba v njih rabiti nedovršnik.

—ABC—

Urednik in izdajatelj: Ivan Zorec, pisatelj v Ljubljani

Očitno pismo g. dr. Ferdu Kozaku, uredniku „Sodobnosti“

Ljubljana, 26. dec. 1940.

Spoštovani g. doktor!

V sestavkih »Evropske krize in slovenski narod« in »Pripombe k slovenski literarni zgodovini«, ki sta letos izšla v vaši reviji, je A. Javor obdelal nekatere baje pok. profesorja Prijatelja »okostenele, znanstveni resnici in sodobnim slovenskim kulturnim, socialnim in političnim potrebam nasprotno dogme«, kakor jih sam označuje. Ker je jasno, da take dogme ne smejo več imeti domovinske pravice v zakladnici znanstvenih dognanj, je napravil »obračun z reakcionarnimi apriorizmi, ki ne koreninijo v snovi, temveč v zastaralih ideoloških vezeh, izvirajočih kljub vsej pomembnosti, zaslužnosti in možganski kapaciteti avtorjev — iz družbene in nazorske omejenosti«.

Po tem zelo korajžnem uvodu se je avtor s »kritično ostrino sproščene človeške bodočnosti« lotil Prijateljevih »Staroslovencev«. Najprej je ugotovil, da je neka Prijateljeva dilema »posledica meščansko-profesorskega idealističnega in nedialektičnega pojmovanja zgodovinske kategorije narod«. »Že površna analiza« gospodarskih razmer kaže to in to, a take analize Prijatelj ni izvršil, niti ni mogoče ugotoviti, da bi imel vsaj čut, da bi bila potrebna. Dogodila se mu je namreč »kate-drska, le v formalnem pogledu strokovna omejitve na slovensko leposlovno literaturo«. Od kod Prijateljeva »nezainteresiranost za ekonomsko in socialno analizo«, »analitična pomanjkljivost«? Odgovor ni težak. Tuje mu je »priznanje o kakršnem koli v zadnji instanci odločujočem vplivu gospodarskih razmer in ekonomskega razvoja«; dogmatično se kréta v mejah itd., je »dogmatično ujet v meščanske pojme« itd. Meščansko pojmovanje naroda pa je v svojem bistvu ostalo »fetišistično«. Naravno je, da se znanstveniku, ki je rastele v meščanskih solah in se vzgajal »iz meščanskih knjig«, res ni lahko rešiti »v podzavesti zasidranega meščanskega dogmatizma«. Kolikor je Prijatelj »samoznanstvenik«, uvidi to in to, kolikor je »meščanski znanstvenik, nima poguma« izreči nekaj, kar bi rad A. Javor.

Ali ni to že dovolj, g. doktor, čeprav je šele začetek? Ali ni A. Javor že s tem karakteriziral namesto svojega »malomeščanskega znanstvenika« samega sebe? Nehote obrneš revijo, ki jo bereš, in maješ z glavno: je, je, revija je. In ko zopet bereš, se ti sprejva pred očmi še nova procesija »utrinkov«: »dokaj konfuzno pojmovana

kultura«, Prijateljevemu izrazu »tvorni« se moramo pač »žalostno nasmehnuti«, do kake absurdnosti vodi jezikovno kulturno drobtinčarstvo, »znanstvena pomanjkljivost«, če bi bil Prijatelj »vsaj približno pojmoval narod« pravilno, »podzavestno izraženi (meščansko) razredni smisel«, »dogmatično ujetništvo v vulgarnem »idejnem« obzorju onega slovenskega malomeščana oziroma meščana, ki je hotel iz kmetovega racionalnega obdelovanja iztisniti čimveč — za sebe; in za sklep: »Prijateljeva koncepcija »Staroslovencev« je vsekakor dosledno zgrajena stavba: temelji pa na napačnih, meščansko ideoloških, analitično pomanjkljivih, v bistvu dogmatičnih postavkah. Konec konce je kljub svojim pogostim, besedno in stilno bleščim liberalnim utrinkom — »kamrica reakcionarnih slovenskih tradicij«. G. doktor, vi ste odgovorni urednik »Sodobnosti«, jaz pa ne morem verjeti, da ste te stvari sploh brali, še manj pa, da bi upali zagovarjati tako nečisto in nesnažno pisanje.

Omenjeni sestavki pa očitujejo še hušje: neresnico. Neresnična je vsa osnova, na katero zida A. Javor svoj tempel: ne koreninijo v snovi, marveč v apriorizmi. Saj prav za prav ne terja od Prijatelja nič manj, kakor da bi bil moral predavati materialistično dialektiko; in ker je ni, je dogmatik itd. — sova sinici glavana pravilne Neresnična je v drobnostih. Prijatelj ne »smatra« Bleiweisove smeri za tvorni konservativizem zato, ker je zahtevala »zgoj ravnopravnost slovenščine v šoli in uradu«, marveč ker se v prvi periodi »okorelost našega konservativizma... še ni tako občutila« kot v »obdobju okorelega konservativizma«. P. ni glavnih elementov narodnosti reducirjal na jezik in dokaj konfuzno pojmovano kulturo, marveč je na oporečenem mestu le trdil, da »glavni elementi narodnosti: način mišljenja, vero-rovanja, čustva in običajev, kulturne samoodločbe, vse to dobiva izraz in stalno posodo v jeziku.« Prijateljeva »dogma« o glavnih elementih narodnosti je iz trte izvita. »Dogmatična trditev, da je bila 1848 protirevolucija Staroslovenskim narodom nacionalna potreba (Staroslovenec, I. 34) je gladko izmišljena, čeprav zanjo A. Javor navaja celo stran (kar pa seveda ni »znanstvena pomanjkljivost«)! P. ni »slovenskega vprašanja skrčil na problem »narodovega cveta«, o čemer na glas pričajo številne strani »Staroslovenec«, ki obravnavajo tudi ne-cvet (pos. od str. 82 dalje). Da se je »zatekel v protirevolucijo«, je debe-